

Умарбекова А.

**ҮЙ-БҮЛӨДӨ КЕНЖЕ МЕКТЕП ОКУУЧУЛАРЫНЫН ОКУУ
ИШТЕРИН УЮШТУРУУ**

A.Umarbekova

**ORGANIZATION OF TRAINING ACTIVITIES FOR PRIMARY SCHOOL
STUDENTS IN A FAMILY ATMOSPHERE**

УДК:371/3

Бул макалада үй-блөдө кенже мектеп окуучуларына окуу иштерин уюштуруу боюнча анализдер жана кеңештер киргизилген.

This article discusses the analysis and advice on the organization of training activities for elementary school children in a family atmosphere.

Кенже мектеп окуучусунун окуудагы жетишкендиктери анын үй-бүлө тарабынан көрүлгөн камкордугу менен байланыштуу. Баарынан мурда ата-энелер окуу ишинин маанилүүлүгүн жана ал иште өздөрүнүн жоопкерчилигин сезүүлөрү керек. Белгилүү педагог А.С.Макаренко «Баланы эрте жаш курагынан туура тарбиялоо иши ата-энелер үчүн анчалык деле кыйын иштей сезилбейт. Бирок бул иштин кыйынчылыгын ар бир адам, ар бир ата жана эне жеңүүгө күчү жетет. Адам өз баласын жакшы тарбиялай алат, эгерде бул ишке каалоосу болсо, андан тышкары бул иш өтө жагымдуу, кубанычтуу жана бактылуу»[1] - деп белгилейт. Чындыгында эле, үй-бүлөдө балдардын окуу иштерин уюштуруу бир караганда жеңил көрүнгөнү менен аны аткарууда кыйынчылыктар көп болот. Ал эми бул ишти кыйын деп аткарбай коюуга да болбойт. Демек, үй-бүлөдө баланын окуу ишин туура уюштура билүүдө ата-энелер өздөрүнө талапты бекем коюп, өз үй-бүлөсүн сыйлоо менен өзүнүн жасаган ар бир ишине контроль жасашы керек.

Үй-бүлөдө окуу иштерин туура уюштуруу ишин бала биринчи класска кирген күндөн баштоо зарыл. Ал эми бул ишти кантип уюштуруу керектигин бардык эле ата-энелер биле беришпейт. Мында башталгыч класстын мугалимдери менен бирдиктүү иш алып баруу аркылуу ата-энелер керектүү кеңештерди ала алат. Анын төмөндөгүдөй мазмунун ата-энелерге сунуштоого болот.

Окуу ишин туура уюштурууга ички жана тышкы иш аракеттердин шарттары таасир берет. Сырткы шарттарга туура уюштурулган күн режими, сабак даярдоочу орунду камсыз кылуу, күн сайын сабакты белгилүү бир оптималдуу иретте даярдоого үйрөтүү, ички шарттарга ишке тез киришүүгө көндүрүү, ишти башка нерсеге алаксыбай жакшы темп менен иштөө, сабак даярдоого өз учурунда отуруу адатына көнүүгү.

Окуу иштерине туура уюштурулган күн режими жардам бере алат. Ата-эне баланын күн режимин түзүп, аны дайыма аткарууга көнүктүрүүнү биринчи класстан баштоосу зарыл, себеби балада жаңы

милдеттер пайда болду. Эгерде бала күн режимди так аткарууга башынан көнүксө, ал ошого ык алып калат. Бала жашоонун жаңы шартына көнөт, эмгек менен эс алууну туура айкалыштырып, тартиптүү болот.

Күн режимин түзүүдө врач-гигиенисттердин баланын жогорку эмгекке жөндөмдүүлүгү жөнүндөгү айткандарын эске албай коюуга болбойт. Алар акыл эмгегине жөндөмдүүлүктүн эки туу чокусун белгилешкен. Биринчиси эртең менен саат 8 ден 11ге чейин, экинчиси 16 дан 18 ге чейин. Бул мезгилде бала сабак даярдоого отурса жакшы натыйжа болот. Бала сабактан келип тамактангандан кийин 3 сааттан кем эмес, таза абада кыймылдуу оюндар менен эс алуу керек. Үй иштерине жардам берүү 30-40 минут, үй тапшырмасын аткартууга 1 саат туура болот. Демек 1-класстын окуучусунун күн режимин төмөндөгүдөй түзүүгө болот.

Эртең менен туруу	7.15.
Эртең мененки гимнастика, туалет.	7.15-7.45.
Эртең мененки тамак	7.45-8.00
Мектепке жол	8.00-8.20.
Мектепте сабакта	8.30-12.15.
Мектептен үйгө чейин жол	12.15-12.30
Түшкү тамак	12.30-13.00
Эс алуу	13.00-14.00
Сейилдөө	14.00-16.00
Үй-тапшырмасын даярдоо	16.00-17.00
Эс алуу	17.00-18.00
Үйгө жардам берүү	18.00-18.45
Кечки тамак	18.45-19.15
Бош убакыт	19.15-20.15
Уктоого даярдануу	20.15-20.30
Уктоо	20.30.

Окуунун алгачкы күндөрүндө бала режим боюнча өз убактысын туура бөлүштүргөндү билбейт, ата-эне балага режимди убакты сааты менен аткаруусун үйрөтөт. Биринчи класстын окуучусуна күн режимин туура пайдаланууну үйрөтүү үчүн 2-3 жума жетиштүү. Балага дайыма күн режимди аткаруусун эскерте берүү жадатма болбошу керек. Бала өз алдынча режимди сактаганга үйрөнгөнү жакшы [2].

Баласын күн сайын бир мезгилде үй-тапшырмасын аткарууга отургузуу, ага адат алдыруу ар кимдин колунан келүүчү иш. Ал эми буга адаттанып алган баланын өзүнө деле жаман болбойт. Бир гана сабакты өз учурунда даярдоо эмес баланын үйдөгү режими бузулса, ал сабакты даярдоого өзүнүн терс

таасирин тийгизеери анык. Мисалы: баланын тынч уйкусу, дене көнүгүүлөрүн өз учурунда жасоо, үйдөгү эмгек менен оюнду туура уюштуруу, эс алууну уюштуруу, туура тамактануу ж.б. ушулардын баары баланын окуусуна сөссүз таасирин тийгизет

Күн режимин түзүүдө баланын уктап эс алуусуна өзгөчө көңүл буруу керек. Кенже мектеп окуучусу суткасына 11,5-12 саат уктоосу керек. Терең жана толук кандуу уйку бала үчүн керек. Ал баш мээнин нерв клеткаларын эс алуусун камсыз кылып, организмди өстүрөт, адам эс алып жумушка жөндөмдүүлүгү артат. Ал үчүн кенже мектеп окуучусунун уйкусу туура уюштура билүү зарыл.

1) Өз убагында жатып, белгиленген учурда туруу.

2) Уктаардын алдында гигиеналык процедура-ларды аткарууга үйрөтүү. (жуунуу, тиш тазалоо, бутту жуу)

3) Уктаардын алдында телевизор көрүүгө, кыймылдуу оюндарга, өтө тойгузуп жаткызууга жол бербөө.

4) Бала уктаган бөлмөдө тынчтык өкүм сүрүп, жарык өчүрүлөт жана телевизорду иштетип коюуга болбойт.

Эртең менен өз убагында туруп, дене көнүгүүлөрүн жасоо баланы сергек жашоого тарбиялайт.

Окуучунун эс алуусу менен эмгекти айкалыштырып тарбиялоо керек. Баланы эмгекке тарбиялоо аркылуу, анын инсандык сапаттарын калыптандырабыз. Үй иштерин баланын жаш жана жекече өзгөчөлүгүн эске алуу менен уюштуруу керек. Айрым учурда бала аткарган жумуштардын оордугу күч жагынан чарчоого алып келип, окуу ишин аткарууга алы келбей калат. Баланын туура эс алуусуна да кам көрүүгө болот. Эс алуу таза абада болсо жакшы. Азыр балдардын көпчүлүгү бош убактыларын теле берүүлөрдү көрүү менен өткөрүшөт. Узак убакытка чейин телевизордун алдында олтуруу анын баш мээсин чарчатат, окууга жөндөмдүүлүгүн төмөндөтөт. Ошондуктан балдардын телевизор көрүүсүн чектөө зарыл. Эс алуу учурунда балдар кыймылдуу оюндар менен ойношот, бул да пайдалуу, бирок анын да чеги бар. Көпчүлүк учурда кыймылдуу оюндар менен балдар сабак даярдоого олтурганда денеси талыкшып чарчап тургандыгын байкоого болот. Мындай учурда ата-эне балага 10-15 мүнөт эс алып алууга убакыт берүүсү керек.

Күн режим баланын класстан класска көчкөн учуруна ылайыкталып түзүлүшү керек. Мында үй-тапшырмалардын көлөмү көбөйөт, аны аткарууга да көп убакыт жумшалат. Күн режими баланын окуу сменасына ылайыкталып түзүлөт. Күн режимин түзүп коюу менен гана чектелбестен, анын аткарылуусун дайыма ата-эне көзөмөлгө алып туруусу керек. Себеби, окуу жылы башталганда үй-бүлөдө катуу режим түзүлөт да, кийин жагында ал жөнүндө унутуп коюшат. Ата-эне баланын күн режимин

аткаргандыгын контролдоп, контролдоонун жыйынтыгын анализдеп жыйынтык чыгарып турса жакшы болот.

Баарыдан мурда баланын жумушчу ордун даярдоо керек. Жумушчу ордун бала үчүн уюштурулушу анын тапшырманы аткаруусун, ишке болгон жөндөмдүүлүгүн көбөйтөт. Бала үчүн коюлган стол жана отуруучу орудук баланын боюна ылайык болуусу зарыл, себеби өзүнүн бою жетпеген бийик столго баланы отургузуп коюу, балада ыңгайсыздык жаратат. Ал үчүн баланын жаш өзгөчөлүгүн эске алуу менен мебельдерди туура тандап коюп берүү зарыл. Окуу мебели баланын боюна ылайык келиши керек. Анын нормалары таблицанда берилди [3].

Баланын бою см. менен	Столдун бийиктиги см. менен	Стулдун бийиктиги см. менен
120-129	56	34
130-139	62	38
140-149	68	41

Жарык столдун сол жагынын тийип турганы оң. Столдун үстүн боз же жашыл түстөгү материал менен жабуу керек. Себеби лакталган стол же гүлдүү, жалтырак материалдар менен жабылган стол жарыкта чагылышып, баланын көзүн тез чарчатат.

Эмне үчүн кенже окуучуга сабак даярдоодо туруктуу орун керек. Отурганга ыңгайлуу, эч ким тоскоол болбосо, ага каерде сабак даярдагандын баары бир эмеспи. Мындай пикир таптакыр ката. Себеби ар бир адам ал тургай кенже окуучулар жогоруда айтылган курактык өзгөчөлүгүнөн улам мерчемдүү убакытка гана эмес, мерчемдүү орунга да көнүп калышат. Ага биротоло көнгөн кезде столго отурап замат ишке киришүүнү каалап турат.

Сабак даярдоочу столго бала сабакты гана даярдоо керек. Столдун үстүндө окууга керектүү гана окуу куралдары турушу керек. Ал жерге конструктор же башка бир оюнчуктарды коюп ойноого болбойт.

Баланы сабак даярдоого отургуза албаган ата-энелер көп кайрылышат. Алар баласын сабагыңды даярда деп олтуруп тилдери тешилгендигин айтышат. Сабак даярдоону өзүнүн биринчи милдети катары сезбеген балдар көп кездешет. Алар сабак даярдай турган убакытты эстеринен чыгарып, көчөдө ойноп жүргөнү же телевизорду телмирип тиктеп отурганы отурган. Качан гана ата-энеси сабагыңды даярдабайсыңбы?- деп эки үч жолу эскерткенде гана сумкасын ачып, окуу китептерин ары бери карап, дагы бир нерсесин издеп, сабак даярданууну баштоого 15-20 мүнөт убактысын өткөзөт. Кыжыры кайнаган ата-эне чыдамы кетип баласын урушуп баштайт. Бала сабак даярдай деп отурганы менен ал китептеги берилген материалды бир аз окумуш болот да, оюнун бары башка жакта. Бир нерселерге алаксып баштайт. Ата-энеси дагы эскертет. Мындай абал бала 1-класска барганда эле башталса, ал ата-эненин мурдатан кетирген каталары болуп эсептелет.

Ата-эне баланын мектепке чейинки курагында анын оюндагысынын баарын аткара берүү менен балага кенен эркиндик берип койгон. Ал оюн менен окуу ишкердүүлүгүнүн ортосундагы өзгөчөлүктү так ажырата албайт, башкача айтканда окуу ишине болгон жоопкерчилик анда жок. Ал эми бул абал 3-4- класстын окуучуларында байкалса, аны окуу материалы бул учурда кыйындай баштаган мезгил менен байланыштырууга болот. Окуучу өзүнүн окуу ишин жөндөй албайт. Ал эми мектепте болсо такыр башка, мугалим баардык окуучуларга китепти ачкыла деп эскертет, андагы баланча көнүгүүнү Садыров ачып оку, калгандарыбыз ичибизден окуйбуз, эмне жөнүндө сөз болуп жатат деп баланын окуу ишин контролдоп турат. Ал эми үйдөн ата-эне көпчүлүк учурда «сабагыңды оку», деп айта берүү менен чектелет экенбиз. Бул ишти өз учурунда жөнгө салуу ата-энеден узакка созулган эмгекти талап кылат. Баланын окуу ишине жетекчилик кылуу керек. Бала менен чогуу сабак даярдоого отуруу зарыл. «Кана кыргыз тили китебинди ач, аа.. жазуу ишинен 2-көнүгүүнү берди беле?» Андан ары балага тапшырманы окутабыз. Демек, сүрөттөн көргөндөрү-бүздү эмне кылат экенбиз? Жазып, ал сөздөрдүн канча тыбыштан тургандыгын аныктайбыз. Бала ишке киришет, эне болсо анын аткарып жаткан ишине көзөмөл кылып турат. Ишти аткаргандан кийин, анын тууралыгын чогуу текшерешет. Мындай иш аракеттер көп жолу кайталанат. Акырындык менен окуу ишинде баланын өз жүрүм турумун жөнгө салууга көндүрүү, бир гана жолу эскертүү менен эч нерсеге алаксыбай ошол жумушту аткарууга үйрөтүү керек. Бара-бара балага дайыма эле эскертип жумуш жасатпастан, аны өзү билип, өзүнүн милдети катары сезип жасоого үйрөтүү зарыл.

Сабакты даярдоонун бирден бир эрежеси анын создуктурбай тез баштоо керек. Бала окуу ишине канчалык интенсивдүү киришсе, анын эффективдүүлүгү ошончолук жогору болот. Адам иштин башталышын канчалык жай создуктуруп баштаса, андан ошончолук көп күч талап кылынат. Психологдор белгилегендей эгерде адам бир ишке кызыкпай баштаса, анын ички абалы бири-бирин алмаштыруучу эки этапта болот. Биринчи этапта адам кыйынчылык менен өзүн-өзү кыйнап иштейт. Иштин эффективдүүлүгү аз болуп, адам көп күч жумшайт. Экинчи этапта эгер адам ал ишти өздөштүрүп кетсе, аз күч жумшалып, ал ишти аткарууга кызыгуу пайда болот. Ошол сыяктуу эле баланы окуу ишине үйрөтүүнүн алгачкы этабы кыйын болот. Эгер адам ар бир ишти создуктурбай

системалуу түрдө жүргүзсө, ал иш адамда жакшы элестерди калтырат. Ал оңой жана бат иштеп көп нерселерге жетишет. Ошондуктан сабакка даярдануунун көнүктүрүүнүн эң баалуу учуру - бат темпте иштөөгө көнүгүү. Иштеп жатканда кыска эс алуу да сунуш кылынат.

Ата-энеде «Сабакты кандай тартипте даярдауу керек?», «Эмнеден баштоо керек: оозеки жумуштанбы же жазууданбы, оорунанбы же жеңилиненби?» деген суроолор туулат. Бул суроого жооп берүү кыйын, себеби сабакты даярдоонун баардык окуучулар үчүн рационалдуу жолун сунуштоого болбойт жана болушу да мүмкүн эмес. Көпчүлүк учурда башталгыч класстын мугалимдери жазуу жумуштарын биринчи аткаруу керек деген сунуштарды берет. Анткени 1-2- класстагы окуучулар үчүн жазуу иштери кыйын, эреже катары алар узакка созулган жазуу иштеринен тез чарчашат. Ошондуктан качан гана жазуу автоматтык көндүмгө ээ болмоюнча жазуу иштерин биринчи аткарууну сунуштоого болот. 3-4-класстарда тескерисинче оозеки жумуштарды биринчи аткарган оң болот. Кээде бала кыргыз тилинен жазуу көнүгүүсүн аткарууда жазууну биринчи баштап алат да, андан кийин оозеки эрежелерди жаттоого киришет. Мында эрежени билбей туруп, жазуу ишин аткаруу балада кыйынчылыктарды туудурат [4]. Ошондой эле ата-энелер баланын кайсы предметтен кыйналып жаткандыгын байкап көрүп, мына ошол предметтен тапшырманы биринчи даярдатканы туура. Айрым учурда баланын ишке жөндөмдүүлүк деңгээлине да байкоо салып даярдаууга болот. Кээ бир балдардын иштин башында жөндөмдүүлүгү жогору болуп, бара-бара тез чарчап кетет. Мындай учурда биринчи бала үчүн кыйын болгон сабакты даярдауу керек. Ал эми айрым балдардын ишке болгон жөндөмдүүлүгү башында пассивдүү болуп, ал улам убакыт өткөн сайын күч ала баштайт, бул учурда жеңилден орду карай кеткен оң.

Жыйынтыгында ата-энелердин баланын окуусун туура уюштура билүүсүнүн натыйжасында анын окууга болгон кызыгуу сезимдерин ойготуп, өз милдетин жоопкерчиликтүү аткаруу көндүмүнө тарбиялай алабыз.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Макаренко А.С. Книга для родителей. – М. «Педагогика» -1988. -242с.
2. Воликова Т.В. Учитель и семья. –М. -1980.-44 с.
3. Шорина М.В. Беседа с родителями. Начальная школа. -2011, №6. -12с.
4. Бардин К.В. Как научить детей учиться. –М. 1987.-69с.

Рецензент: п.и.к. Сартбекова Н.